

Aan MBZK
Van Team Verkiezingen

nota

Beantwoording vragen TK en EK naar aanleiding van voorhang ontwerpbesluit Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten

TER ONDERTEKENING

Nota actief openbaar

Ja

Onze referentie

2023-0000177593

Datum

3 april 2023

Opgesteld door

[Redacted]

Samengewerkt met

CZW/SenB

Bijlage(n)

4

Aanleiding

Op 6 februari 2023 is het ontwerpbesluit Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljet voorgehangen bij de Tweede Kamer en de Eerste Kamer. Beide Kamers hebben over het ontwerpbesluit vragen gesteld. De beantwoording aan beide Kamers vindt u als bijlage bij deze nota.

Geadviseerd besluit

U wordt geadviseerd om in te stemmen met de inhoud van de beantwoording en de aanbiedingsbrieven aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer te ondertekenen.

Kern

Experimenten met nieuwe stembiljetten

- Op 1 oktober 2022 is de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten in werking getreden.
- Deze wet maakt het mogelijk om experimenten met het nieuwe stembiljet te houden, waar bij een echte verkiezing in een aantal gemeenten wordt gestemd met een nieuw stembiljet.
- De Tijdelijke wet regelt van welke artikelen uit de Kieswet kan worden afgeweken.
- Het Tijdelijk experimentenbesluit regelt de vormgeving van het experiment. Bijvoorbeeld hoe het stembiljet eruitziet en hoe de evaluatie verloopt.
- Na de periode van voorhang dient het ontwerpbesluit nog te worden voorgelegd aan de Afdeling advisering van de Raad van State.

Tweede Kamer

- De commissie Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer heeft op 24 februari jl. verslag uitgebracht.
- Zij heeft u verzocht om geen onomkeerbare stappen te zetten tot na ontvangst van het verslag van het schriftelijk overleg (waarbij de Kamer tevens in staat wordt gesteld om desgewenst een tweeminutendebat te voeren).
- Daarom wordt het ontwerpbesluit niet aan de Raad van State verzonden voordat de Tweede Kamer de nota naar aanleiding van het verslag heeft ontvangen en daarover heeft kunnen spreken in een procedurevergadering.

- Inbreng is geleverd door de leden van de fracties van de VVD, D66, CDA, SP, PvdA en ChristenUnie.

Onze referentie
2023-0000177593

Datum
3 april 2023

Eerste Kamer

- De commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/ Algemene Zaken en Huis van de Koning heeft op 14 maart vragen gesteld naar aanleiding van het ontwerpbesluit.
- Inbreng is geleverd door de leden van de PVV-fractie.
- De commissie heeft verzocht om haar de beantwoording binnen vier weken na het verslag (dus voor 11 april) toe te sturen.

Toelichting

Hoofdlijnen verslag en voorgestelde beantwoording Tweede Kamer

De leden van de VVD-fractie, de PvdA-fractie en de ChristenUnie-fractie vragen naar de selectie van deelnemende gemeenten bij de experimenten en op welk moment er een middelgrote gemeente wordt betrokken. (De leden van de PVV-fractie in de Eerste Kamer hebben een soortgelijke vraag gesteld en voor de beantwoording is onderstaande lijn gevolgd.)

- U stelt dat het eerste experiment wordt gehouden in enkele gemeenten met circa 25.000 inwoners. Het ministerie van BZK zal deze gemeenten benaderen.
- Tijdens het eerste experiment zal nog geen middelgrote gemeente worden betrokken.
U spreekt wel het voornemen uit om, op het moment dat het eerste experiment succesvol is en opschaling in de rede ligt, bij het tweede experiment ook een middelgrote gemeente te benaderen.

De leden van de PvdA-fractie en de D66-fractie vragen of de instemming die moet worden verleend door de gemeenteraden om deel te nemen aan het experiment, ook meteen voor het gehele experiment kan worden verleend.

- Door middel van de instemming van de gemeenteraad is de lokale politiek betrokken.
- De uitkomst van de evaluatie kan zijn dat het experiment anders moet worden vormgegeven. Indien dat gebeurt weten gemeenten nog niet waar ze instemming aan hebben gegeven.
- Dit is ook de praktijk geweest bij eerdere experimenten en u geeft aan daar graag aan vast te willen houden.
- Indien een gemeente niet langer deelneemt aan het experiment komt de consistentie niet in gevaar, omdat een andere gemeente zal worden benaderd om de plaats in te nemen.

De leden van de CDA-fractie vragen of u de mening deelt dat een experiment met echte verkiezingen extra zorgvuldigheid vereist om een toename van het aantal ongeldige stemmen te voorkomen.

- U bent het met de leden van de CDA-fractie eens dat er extra zorgvuldig moet worden omgegaan met een experiment bij een verkiezing en daarbij een significant hoger aantal ongeldige stemmen niet zomaar moet worden ingecalculleerd.
- Het is echter een risico dat moet worden onderkend.
- Via voorlichting zullen kiezers zo goed mogelijk worden geïnformeerd om dit te voorkomen.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen hoe de mogelijkheid van enkel een stem op een partij – en niet op een persoon – zich verhoudt tot het principe dat onze Grondwet geen politieke partijen maar enkel gekozen leden kent, én het principe dat deze leden rechtstreeks worden gekozen. Voorts vragen zij of de Kiesraad hierover is geconsulteerd.

Onze referentie
2023-0000177593
Datum
3 april 2023

- Indien een kiezer alleen een stemvakje voor de partij inkleurt wordt deze stem toegerekend aan de lijsttrekker van die partij. Op die wijze brengt deze kiezer een stem uit op een kandidaat, namelijk de bovenste kandidaat op de lijst.
- Er is dus geen sprake van een partijstem.
- In de voorlichting zal de hoofdboodschap zijn dat kiezers een partij en een kandidaat van die partij moeten kiezen.
- De Kiesraad is na de parlementaire behandeling niet apart op dit specifieke punt geconsulteerd. De Kiesraad heeft in het advies bij de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten de zorg geuit dat door het geldig verklaren van een stem die enkel op de partij is uitgebracht sluipenderwijs een partijstem zou worden ingevoerd.

De leden van de VVD-fractie, PvdA-fractie en ChristenUnie-fractie vragen om een nadere motivering waarom het gordijn waarvan het stemhokje zal voorzien zijn bij de te houden experimenten nodig is.

- Op zowel het nieuwe stembiljet als in het Overzicht van kandidaten wordt gebruik gemaakt van logo's van politieke partijen en grotere letters. Dit maakt het gemakkelijker om van een afstand te zien wat een kiezer in het stemhokje doet.
- Daarnaast liggen er bij de experimenten twee documenten in het stemhokje, een Overzicht van kandidaten en een stembiljet. Een deel van de kiezers zal met hun lichaam niet automatisch het zicht van derden op beide documenten kunnen afschermen.
- Om het stemgeheim van de kiezer goed te kunnen waarborgen wordt voorgesteld het stemhokje te voorzien van een gordijntje.
- De aanwezigheid en het gebruik van het gordijntje in het stemhokje zal ook onderdeel zijn van de evaluatie van de experimenten.

De leden van de PvdA-fractie en de ChristenUnie-fractie vragen wat er gebeurt indien de kiezer het gordijn niet sluit. (De leden van de PVV-fractie in de Eerste Kamer hebben een soortgelijke vraag gesteld en voor de beantwoording is onderstaande lijn gevolgd.)

- Een kiezer vult zijn stembiljet in met het gordijntje gesloten.
- In de voorlichting voorafgaand aan het experiment zal dit ook worden uitgelegd aan de kiezer.
- Het stembureau ziet hier op toe, en kan de kiezer hier zo nodig actief aan herinneren.
- Mocht er ondanks dit een kiezer toch een stem uitbrengen zonder daarbij het gordijntje te sluiten, dan heeft dit geen gevolgen voor de geldigheid van de stem of de stemming.

De leden van de VVD-fractie vinden dat er ook gekeken moeten worden naar hoeveel kiezers alleen een keuze voor een partij maken en niet ook voor een

kandidaat, en wat daarvan de redenen zijn en vragen waarom dit geen onderdeel uitmaakt van de evaluatie.

- U bent het eens dat het aantal keer dat een kiezer enkel een stembiljet voor een partij en geen stembiljet voor een kandidaat heeft ingekleurd betrokken moet worden bij de evaluatie.
- Dit aspect zal worden toegevoegd aan artikel 18 van het ontwerpbesluit en worden geëvalueerd.

Onze referentie
2023-0000177593

Datum
3 april 2023

De leden van de CDA-fractie vragen of de mogelijkheid bestaat dat het experiment met het nieuwe stembiljet als mislukt moet worden beschouwd en dat het huidige stembiljet in gebruik blijft.

- Op basis van eerdere testresultaten geeft u aan vertrouwen te hebben in de werking van dit model stembiljet.
- Daarnaast stemmen kiezers buiten Nederland inmiddels al geruime tijd met een vergelijkbaar model van het stembiljet.
- Toch kan de conclusie van het experiment zijn dat het model stembiljet niet voldoet. In dat geval zullen de mogelijkheden naar andere modellen stembiljetten verder worden verkend.
- Immers, het niet slagen van een experiment doet niets af aan het feit dat het huidige stembiljet niet meer voldoet.
- Het slagen van het experiment is afhankelijk van de uitkomsten van de verschillende aspecten die in het kader van de evaluatie worden onderzocht.

De leden van de SP-fractie vragen om een reactie op het punt dat de Kiesraad maakt in het advies over de keuze voor verschillende stembiljetten in plaats van het experimenteren met één stembiljet. (De leden van de PVV-fractie in de Eerste Kamer hebben een soortgelijke vraag gesteld en voor de beantwoording is onderstaande lijn ook gevolgd.)

- Het eerste experiment zal worden gehouden met het model 2.
- Er is besloten om nu te starten met het experimenteren met één model. Voor experimenten met het andere voorgestelde model, model 1, is meer tijd nodig.
- Tijdens de behandeling van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten in de Eerste Kamer heeft u toegezegd dat in de evaluatie van het eerste experiment inzicht zal worden gegeven in de vervolgstappen van het experiment en het andere model stembiljet.
- Tevens heeft u tijdens dat debat ook al kenbaar gemaakt dat, indien de experimenten met model 2 succesvol zijn, u niet van plan bent om ook experimenten met model 1 te laten houden.
- Het is op basis van dit ontwerpbesluit ook niet mogelijk om met model 1 te experimenteren.

De leden van de D66-fractie vragen of een stembiljet waar geen namen op staan het kiezen van een kandidaat door de kiezer niet moeilijker maakt en hoe dit stembiljet zich verhoudt tot het wetsvoorstel 'met één stem meer keus'.

- Bij het model van het stembiljet waarmee wordt geëxperimenteerd staan de namen van de kandidaten niet op het stembiljet zelf, maar dat betekent niet dat ze daarmee onbekend blijven voor de kiezer.
- In elk stemhokje ligt het Overzicht van kandidaten dat hoort bij dit model stembiljet.

- Ook ontvangt de kiezer voor de verkiezing het Overzicht van kandidaten thuis, zodat hij zich van tevoren kan inlezen.
- Ook op basis van eerdere testen en de ervaringen met kiezers buiten Nederland is er vooralsnog geen aanleiding om aan te nemen dat kiezers met het nieuwe stembiljet minder vaak een voorkeursstem zullen uitbrengen.
- Bij de evaluatie van de experimenten zal dit aspect uiteraard worden meegenomen.
- Het model stembiljet is goed te gebruiken in combinatie met het kiesstelsel zoals voorgesteld in het wetsvoorstel Met één stem meer keus.
- De vormgeving van het stembiljet waarmee wordt geëxperimenteerd heeft geen gevolgen voor dit wetsvoorstel.

Onze referentie
2023-0000177593

Datum
3 april 2023

Hoofdpijnen verslag en voorgestelde beantwoording Eerste Kamer

De leden van de PVV-fractie vragen naar experimenten bij de herindelingsverkiezing in 2023 en of alle gemeenteraden die betrokken zijn bij de herindeling instemming moeten verlenen. Ook vragen zij wat er gebeurt als geen enkele gemeenteraad instemt met deelname.

- Op dit moment zijn er geen gemeentelijke herindelingen voorzien per 1 januari 2024, en zullen er dus voor die tijd ook geen herindelingsverkiezingen plaatsvinden.
- Op het moment dat er wel wordt geëxperimenteerd in een herindelingsgemeente verleent enkel de gemeenteraad van de organiserende gemeente instemming voor deelname aan het experiment.
- In het geval dat geen enkele gemeenteraad instemt met deelname aan het experiment kan het experiment niet doorgaan.
- Op basis van de signalen van gemeenten geeft u aan er vertrouwen in te hebben dat genoeg gemeenten willen deelnemen aan een experiment.

De leden van de PVV-fractie vragen in hoeverre maatregelen worden genomen om ongeoorloofde handelingen, zoals beschadigen van het overzicht van kandidaten in het stemhokje te bestrijden en wat daarbij wordt verwacht van de leden van het stembureau.

- De stembureauleden zullen worden geïnstrueerd om met enige regelmaat de Overzichten van kandidaten te controleren op beschadigingen, beschrijvingen en andere onregelmatigheden.
- Het Overzicht van kandidaten wordt voorzien van een coating die het schrijven erop bemoeilijkt.
- Er zijn in het stemlokaal reserve-exemplaren van het Overzicht van kandidaten beschikbaar.
- Tijdens die controle kan uiteraard ook worden gekeken of er campagnemateriaal is aangebracht in het stemhokje.

Informatie die niet openbaar gemaakt kan worden

Motivering

In de openbaar gemaakte versie van deze nota zijn alle persoonsgegevens van ambtenaren geanonimiseerd.

Bijlagen

Volgnummer	Naam	Informatie
1	Tweede Kamer - Nota naar aanleiding van verslag	
2	Eerste Kamer - Memorie van Antwoord	
3	Tweede Kamer - Verslag	
4	Eerste Kamer - Verslag	

Onze referentie

2023-0000177593

Datum

3 april 2023